

UO'K:378.036

Dilshod ISMAILOV,

Respublika Ma'naviyat va Ma'rifat Markazi huzuridagi Ijtimoiy-ma'naviy tadqiqotlar instituti mustaqil tadqiqotchisi

E-mail: dilshod6004@mail.ru

JTSBMQTMOI Samarqand filiali dotsenti F.Eshnazarova taqrizi asosida

DAVLAT FUQAROLIK XIZMATCHILARINING MA'NAVY-AXLOQIY FAZILATLARINI BAHOLASH (XORIJ TAJIRIBASI ASOSIDA)

Аннотация

Mazkur maqolada rahbar-kadrlarga oid davlat siyosatini targ'ib qilish, davlat xizmatchilari faoliyatini tartibga solish, yuqori malakali va bilimli, chuqur kasbiy va siyosiy dunyoqarash va bilimga, tashkilotchilik va ishbilarmonlik qobiliyatiga, boshqaruv qobiliyatiga ega davlat fuqarolik xizmatchilarini tayyorlash, ularning ma'naviy-axloqiy fazilatlarini rivojlantirish bilan bog'liq masalalar tahlil qilingan. Shuningdek, davlat xizmatchilarining ma'naviy-axloqiy kompetensiyalari masalasi, davlat xizmatchilarida axloqiy fazilatlarni rivojlantirishga yondashuvlardagi farqlarni aniqlash imkoniyatlariga e'tibor qaratilgan.

Kalit so'zlar: Davlat, xizmatchi, fuqarolik xizmati, KPI, rahbar-kadr, axloq, ma'naviy-axloqiy fazilat, samaradorlik, tajriba.

ОЦЕНКА ДУХОВНО-ПРАВСТВЕННЫХ КАЧЕСТВ ГОСУДАРСТВЕННЫХ СЛУЖАЩИХ (НА ОСНОВЕ ЗАРУБЕЖНОГО ОПЫТА)

Аннотация

В данной статье рассматривается продвижение государственной политики в отношении руководителей и кадров, регулирование деятельности государственных служащих, подготовка высококвалифицированных и образованных государственных гражданских служащих, обладающих глубоким профессиональным и политическим кругозором и знаниями, организаторскими и деловыми навыками, управленческими навыками анализируются умения, их духовные и вопросы, связанные с развитием нравственных качеств. Также в статье уделяется внимание вопросу морально-этических компетенций государственных служащих, возможностям выявления различий в подходах к развитию моральных качеств у государственных служащих.

Ключевые слова: государство, служащий, государственная служба, КПИ, лидерство, этика, духовно-нравственные качества, эффективность, опыт.

ASSESSMENT OF SPIRITUAL AND MORAL QUALITIES OF PUBLIC CIVIL SERVANTS (BASED ON FOREIGN EXPERIENCE)

Annotation

In this article, the promotion of the state policy regarding managers and personnel, the regulation of the activities of civil servants, the training of highly qualified and educated state civil servants with deep professional and political outlook and knowledge, organizational and business skills, and management skills, their spiritual and issues related to the development of moral qualities are analyzed. Also, the article focuses on the issue of moral and ethical competencies of civil servants, the possibilities of identifying differences in approaches to the development of moral qualities in civil servants.

Key words: state, employee, civil service, KPI, leadership, ethics, spiritual and moral quality, efficiency, experience.

Kirish. Rivojlangan mamlakatlar davlat xizmatida axloqiy qadriyatlar va tamoyillarni rivojlantirish muammosi, davlat xizmatchilari axloqiy qadriyatlarining evolyusiyasi va davlat xizmatchilarida ularni rivojlantirish usullari va vositalari yaxshi o'rganilgan. Jumladan, davlat xizmati xususiyatlariga bag'ishlangan tadqiqotida axloqiy yetakchilik fenomeni va uning davlat xizmatidagi o'rni va uning davlat xizmatchilarida axloqiy fazilatlarni rivojlantirish, davlat xizmatchilarining ma'naviy-axloqiy kompetensiyalari masalasi borasida komparativ tadqiqotlar turli mamlakatlarda davlat xizmatining axloqiy jihatlari borasidagi qarashlarni taqqoslash va davlat xizmatchilarida ma'naviy-axloqiy fazilatlarni rivojlantirishga yondashuvlardagi farqlarni aniqlash imkoniyatini beradi. Davlatimiz rahbari Sh.Mirziyoyev o'z nutqlari va asarlarida ta'kidlanganidek, mamlakatning rivojlanib borishida, amalga oshirilayotgan islohotlarning samaradorligini ta'minlashda turli sohalarda faoliyat yuritayotgan rahbar kadrlar, xususan, vazirliklar, boshqa davlat idoralari, viloyat, tuman va shahar hokimliklari rahbarlari va xizmatchilarining ma'naviy burchi qat'iy lashtirildi. "Rahbarlik va boshqaruv madaniyati, hayotiy

bilim va tajribalar qayerdan boshlanadi? Xalq bilan bevosita muloqot qilishdan boshlanadi. Ayniqsa, quyi pog'onadagi rahbarlar o'z dunyoqarashini o'zgartirib, oddiy fuqaroga yelkadosh bo'lib, tadbirkorga do'st bo'lib ishlamasa, biz qanchalik ko'p kuch va mablag' sarflamaylik, farmon va qarorlar qabul qilib, sharoit yaratmaylik, joylarda islohotlarimizning oldinga yurishi qiyin bo'ladi"[1]. Umuman olganda, bugungi kunda davlat xizmatchilarining ma'naviy-axloqiy qiyofasi hamda fazilatlarini o'rganish, baholash o'z navbatida jamiyatning ma'naviy-axloqiy hayotidagi o'zgarishlarni o'rganish kontekstida katta qiziqish uyg'otadi.

Mavzuga oid adabiyotlar tahlili. Davlat fuqarolik xizmatchilarining ijtimoiy-madaniy jihatlari J.Burdon, M.Veber, E.Dyurkgeym, P.Land, E.Yu. Bocharova, E.A.Anufrieva, Z.A.Berbeshkina, M.Quronov, S.Otamuratov, Q.Nazarov, Q.Quronboyev, M.Xoliyarova, F.Ravshanov kabi olimlarning fundamental tadqiqot ishlarida o'z aksini topgan. Ushbu olimlarning ilmiy asarlarida davlat xizmati faoliyatining ma'naviy va qadriyat asoslarini yaratish, uni tubdan qayta tashkil etishning eng muhim shartlari, jamiyatdagi va shaxsiy axloqiy kategoriyalari o'rtasidagi munosabatlari, shuningdek,

siyosat va axloq o'rtasidagi munosabatlar asoslarini, davlat xizmati xodimlarining hokimiyat subyekti va axloqiy xususiyatlarning tashuvchisi sifatida shakllanishi jarayonini sotsiologik va psixologik tahlil qilishning asosiy tamoyillarini ochib beradilar.

Tahlil va natijalar. Hozirgi vaqtda bir qator rivojlangan xorijiy davlatlarda davlat xizmati sohalarini o'zlarining turli lavozimlardagi kadrlarini tayyorlash, qayta tayyorlash va malakasini oshirishga ixtisoslashgan xususiy ta'lim bilan shug'ullanuvchi tashkilotlar yoki firmalarga qayta tayyorlab berish uchun jo'natadilar, ularning maqsadlari ma'lum, tashkilot va kadr mehnati samaradorligida zamondan orqada qolmaslik. "Amaldagi davlat xizmati xodimlarini tarbiyalash masalasida Yaponiyada kadrlar, hatto, telefonda so'zlashuv madaniyatiga alohida kurslarda o'rgatiladi va davlat xizmati xodimi lavozimlarini egallash uchun turli sohalar bo'yicha bir nechta imtihon topshiriladi. Bularning barchasi ilmiy xulosa va tavsiyalarining amaliy hayotga tatbiq etilishi, deydiki mumkin. Yaponiya, Fransiya, Germaniya, Rossiya kabi davlatlarda davlat xizmatchilarini tanlash e'lonlar berish yo'li bilan jalb etilgan kadrlardan kategoriyalar bo'yicha bir nechta turda bosqichma-bosqich imtihonlar olish orqali saralash asosida amalga oshiriladi. Fransiyada ishga munosabatda madaniyat ustunlik qilishi ko'rinib turadi, Xitoyda tadbirkorlikka kuchli e'tibor qaratilsa, Germaniyada tashabbuskorlikka ahamiyat beriladi. Rossiyada esa huquq va tartib-intizomga e'tibor kuchaytirilgan" [2].

Bu borada 2001 yil AQShda qabul qilingan qonun "Zamonaviy ta'lim oluvchida qanday sifatlar tarbiyalanishi kerak?", degan savolga o'ziga xos javob beradi. Hujjatda quyidagi sakkiz fazilat mavjud[3]:

1. Dovyuraklik - o'z vijdoniga vafodor bo'lish, olomon fikriga qarshi tura olish, o'z nuqtai nazarini himoya qilishda qat'iyatlilik. Biz yaxshi sifatlar va ezgu tilaklar egasi bo'lishimiz mumkin biroq xarakter qilishdan, o'zimizni ko'rsatishdan, qiyinchilik va omadsizlikdan qo'rqsak, yuqoridagilar bizga foyda keltira olmaydi. Bizda yuksak akademik tayyorgarlik darajasi bo'lgan holatda ham xarakter qilishga o'rgatishga yetarlicha e'tibor qaratilmaydi. Ya'ni xuquqlarini himoya qilish, muhim masalalar bo'yicha majlislar o'tkazish, muhim ijtimoiy masala bo'yicha o'z noroziligimizni bildirish o'rgatilmaydi. Biz o'ziga xosligimizni ko'rsatishga uyalamiz, ommadan ajralib boshqalarga o'xshamay qolishdan qo'rqamiz va mana shu mustaqil fikrlashni biz yoshlarimizga o'rgatishimiz lozim.

2. To'g'ri qarorlar qabul qila olish - yaxshi va muhim maqsadlarni ajrata olish, o'z harakatlarining oqibatlarini xaqida fikr yuritib, sog'lom fikrlab mantiqiy to'g'ri qarorlar qabul qilish.

3. Halollik - to'g'ri so'z, ishonchli va halol bo'lish uchun ichki kuchni shakllantirish lozim. Odillik va g'urur bilan harakat qilishga o'rgatish lozim.

4. Mehribonlik - o'zgalarga e'tibor berish, shirinsuxanlik, yordamga hozirlik, tushunish, qayg'urish, xamdardlik, do'stlik, saxiylik va o'ziga nimani ravo ko'rmasa birovga xam shuni ravo ko'rmaslik.

5. Qat'iyatlilik - qiyinchiliklarni yengib o'ta olish, ishni yarim yo'lda tashlab ketmaslik va oxirigacha yetkazish.

6. Hurmat - odamlarga, xususan rahbariyat va o'ziga, mulkiga va Vatanga hurmatni namoyon qilish.

7. Mas'uliyatlilik - vazifalarni bajarishdagi ishonchlilik, bergan va dasini bajara olish, o'z so'zlari va xarakterlari uchun javob berish, jamiyat hayotida faol bo'la olish. Hozirgi kunda ko'pincha mas'uliyatli, daxldor va o'z atrofidagi voqeyalarga ta'sir qilishga tayyor yoshlarni tarbiyalash tajribasi yetishmaydi. Yoshlar ko'proq tafakkur qilib atrofni o'zgartirishdagi o'z o'rinlari xaqida fikrlashlari lozim. Anglash va xarakter qilish - mana shularni hozirgi zamon fuqarolik tarbiyasi amalga oshirishi lozim.

8. O'zini idora eta olish - qattiq mexnat qila olish, maqsadga erishish uchun intilish, o'zida irodani tarbiyalash, doimiy rivojlanish va or-nomusini pok tutish. Bu o'z so'zlarini va xarakterlarni boshqarish, zararli odatlardan tiyilish va o'zini eng yaxshi tomondan namoyon etish kabildir.

Ma'naviy-axloqiy qadriyatlardan uzoqlashgan davlat xizmatchisi qaysi mamlakat yoki mintaqada bo'lmasin, hamisha bir xil, marginal qiyofada namoyon bo'ladi: idoraviy ma'naviyatni, qonun-qoidani ro'kach qilib, taraqqiyotga g'ov bo'ladi, o'zi esa zimdan qonunni buzib, korrupsiya asosida yashaydi. Sharq ma'rifatparvarlaridan Jalol Ali Ahmad bunday davlat xizmatchisini o'zligini, milliyligini yo'qotgan, g'arbiylik kasaliga muhtal bo'lgan kishi siymosida ko'radi. "Bunday kishi, - deb yozadi u, "millatning o'tmishi, hozirgi hayoti, kelajagi haqida, hatto, tushunchaga xam ega emas. U ko'pincha o'qigan, ziyoli rahbar bo'lib ko'rinadi. Biroq u to'liq ustidagi xasdek beqaror. Oyog'ini qo'yib, tayanadigan yeri yo'q. Shu sababli vaziyatlar shamoli qayoqqa qarab essa, u ham shunga mos ravishda o'zgarib turadi. Unda mustaqil fikrning o'zi yo'q... U dunyoda shaxsiy manfaatidan tashqari barcha narsaga befarq. Masjidda ham, kinoteatrdam ham, partiya yig'ilishida ham xuddi futbol o'yinining kuzatuvchisiga o'xshaydi. Hech qachon uning chuqur o'ylama to'lganini ko'rmaysiz. U do'sti vafot etganda xam qatra yosh to'kmaydi. U biron-bir kichik o'ljani ham qo'ldan boy bermaydi, jirkanmay unga o'zini otadi. U o'ziga xoslikdan maxrum. O'ziga haddan tashqari oro beradi, oyok kiyimi, mashinasi, uyi, kiyimining qanday ko'rinishi ustida tinmay tashvish chekadi. Uni maktab, masjid, kasalxonam muammolari emas, avvalo, uyidagi elektrli kir yuvish mashinasi uskunalarining yaxshi ishlashi qiziqtiradi. U o'zining uzoq Bandar Abbosdagi hamqishloqlarining urf-odatlarini haqida xech narsa bilmaydi. Ammo sizga Buyuk Britaniya leyboristlar partiyasi o'ng qanotida bo'lib o'tgan sezilar-sezilmas o'zgarishlarni qoyilmaqom qilib aytib bera oladi...." [4].

"Osiyo yo'lbarisi" deb nom olgan Singapurning rivojlanishida yuqori malakali va axloqiy fazilatlariga ega davlat xizmatchilarining o'rni nihoyatda muhim ahamiyatga ega bo'lgan. Bu haqda 25 yil Singapur Bosh vaziri lavozimida faoliyat yuritib, o'z mamlakatini qoloch davlatdan dunyoning rivojlangan davlatlari qatoriga olib chiqqan Li Kuan Yu shunday deydi: "Hukumatda layoqatli vazirlar va ularga yordam bergan yuksak axloqiy fazilatlariga ega (ta'kid bizniki. D.I.) davlat xizmatchilarining borligi Singapurning muvaffaqiyatli taraqqiyotini ta'minlashda asosiy, hal qiluvchi omilga aylandi [6]".

"Davlat fuqarolik xizmati to'g'risida"gi qonunda Singapur davlat xizmatchilariga qo'yilgan talablarni ko'rish mumkin. Masalan, Qonunning 11 moddasida belgilangan "davlat organining qonunga xilof qarorlari va uning mansabdor shaxslarining qonunga xilof harakatlari (harakatsizligi) ustidan shikoyat qilish; davlat organi rahbariyatining noqonuniy topshiriq va talablarini bajarishdan bosh tortish; davlat fuqarolik xizmatidagi korrupsiyaga oid huquqbuzarliklar faktlari to'g'risida xabar bergan taqdirda, davlat himoyasi bilan ta'minlanish" bandlari davlat fuqarolik xizmatchisidan mustahkam irodani, qat'iyatni, halollikni talab qiladi. Bular esa ma'naviy-axloqiy fazilatlardir [7].

Xulosa va takliflar. Bugungi kunda davlat fuqarolikxizmatchisi namunaviy qiyofasini shakllantirish va o'z navbatida davlat fuqarolik xizmatchilarining ma'naviy-axloqiy fazilatlarini baholash muhim masalaga aylanib bormoqda. Bu borada an'anaviy va individual uslublardan foydalanish katta ahamiyatga ega. Ushbu yo'nalishda bir qator masalalarga e'tibor qaratish dolzarb hisoblanadi. Bu borada "Davlat xizmatchilari va davlat organlari faoliyatini eng muhim samaradorlik ko'rsatkichlari (KPI) asosida baholash

tizimi bo'yicha "Milliy reyting" tizimini joriy etish" [8] muhim ahamiyat kasb etadi.

"KPI – bu tashkilot (idora, muassasa va korxonalar) va xizmatchilar faoliyatini belgilangan talab darajasida olib borilishini yoki belgilangan maqsadga erishishni nazorat qiluvchi, baholovchi samaradorlik yoki natijadorlik ko'rsatkichi deb ham yuritiladi. Qisqacha aytganda, KPI - belgilangan maqsad bo'yicha "o'lchov moslamasi" hisoblanadi. Ingliz tilida mazkur tushunchalar "samaradorlik ko'rsatkichlari" ("performance indicators"), "eng muhim natijadorlik ko'rsatkichlari" ("key results indicators - KRI") va "muvaffaqiyatning muhim faktorlari" ("critical success factors") kabi tushunchalar bilan izohlanadi" [9].

Mamlakatimizda davlat fuqarolik xizmatida KPIning joriy etish samaradorligi avvalo, ilg'or xorijiy davlatlar tajribasidagi yutuqlar va amaliyotni o'rganish natijasida milliy kadrlar tayyorlash tajribada qo'llanishi bilan birga davlat fuqarolik xizmatchilarining ma'naviy-axloqiy fazilatlarini baholash mexanizmi, faoliyat samaradorligini erishishga bo'lgan jihatlar ko'zga tashlanadi.

Bugungi kunda davlat fuqarolik xizmatida KPIning joriy etish quyidagi maqsad ko'zlanadi:

- davlat idoralari, ularning bo'linmalari, alohida xizmatchilarni samarali va sifatli ishlashga rag'batlantirish;
- davlat xizmatchilari vazifalarining jamiyat ehtiyojlariga mosligini tahlil qilish;
- davlat xizmatchilarining faoliyatini tashkilotning strategik maqsad-vazifalari bilan bog'lash;
- rahbar kadrlarning davlat xizmatlari iste'molchilari (aholi) bilan qaytma aloqasini yo'lga qo'yish;
- davlat xizmatchilari faoliyatining nazoratini tashkil etish;
- davlat idoralari faoliyatining ochiqligi va shaffofligini oshirish.
- davlat xizmatchilarining kadrlar salohiyatini tahlil qilish nafaqat yoshi, ma'lumoti, tajribasi, jinsi kabi ko'rsatkichlar bo'yicha, balki mehnat faoliyatining maqsadi va mazmuniga ko'ra ham amalga oshirilishi kerak. Inson hayotiy kuch, shaxsiy jasorat va shaxsiy mas'uliyatni ma'naviy-axloqiy e'tiqoddan oladi. Ular davlatga, jamiyatga, xalqqa ongli xizmat qilishga zamin yaratadi.

ADABIYOTLAR

1. Мирзиёев Ш. М. Янги Ўзбекистон демократик ўзгаришлар, кенг имкониятлар ва амалий ишлар мамлакатига айланмоқда. <https://president.uz/uz/lists/view/4547>
2. Бочарова Е. Ю. Особенности регулирования этики государственной службы в США // Государственное управление. Электронный вестник. – 2011. – №. 29. – С. 3.
3. Равшанов Ф. Давлат фуқаролик хизматчисининг маънавий кифёси. Рисола. / Ф.Равшанов. – Тошкент: "Маънавият" нашриёти, 2023. – Б.28.
4. Character Education: Informational Handbook and Guide: For Support and Implementation of the Student Citizen Act of 2001 (Character & Civic Education) // <https://cdn1.creativecirclemedia.com/ncpress/files/20181206-183857-content 2.pdf>, - pp.14-15.
5. Al-e Ahmad J. gharbzadegi: weststruckness // brekley: Mizan, 1984. –pp.123.
6. Ли Куан Ю. Учунчи дунёдан биринчи дунёга. Сингапур тарихи (1965-2000). Тошкент, Академнашр, 2022. –Б.36.
7. The Singapore Public Service // <https://www.careers.gov.sg/about-us/>
8. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining "2022 — 2026-yillarga mo'ljallangan Yangi O'zbekistonning taraqqiyot strategiyasi to'g'risida"gi PF-60-son Farmoni. Qonunchilik ma'lumotlari milliy bazasi, 29.01.2022-y., 06/22/60/0082-son // <https://lex.uz/docs/-5841063#-5843873>
9. Muxitdinov A. Davlat fuqarolik xizmatida faoliyat samaradorligini baholash: xorijiy tajriba, milliy amaliyot // <https://argos.uz/oz/press-center/news/447>
10. O'zbekiston Respublikasining "Davlat fuqarolik xizmati to'g'risida"gi O'RQ-788-son Qonuni / Qonunchilik ma'lumotlari milliy bazasi, 09.08.2022-y., 03/22/788/0723-son; 29.11.2023-y., 03/23/880/0905-son
11. Akbaraliyev K. Davlat xizmati tushunchasi va uning oziga xos xususiyatlari // Наука и технология в современном мире. -2022.-Т. 1. №. 6. – С. 153-155.